

РЕЦЕНЗІЯ

рецензента, доцента кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, кандидата історичних наук, доцента Михтуненко Вікторії Вікторівни на дисертаційне дослідження

Черкеса Ігоря Володимировича

«Еволюція американської політики щодо Сирії у кінці ХХ – на початку ХХІ століття: історичний контекст, джерелознавчий аналіз та компаративні паралелі з українським кейсом»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 032 Історія та археологія

1. Обґрунтування вибору теми дослідження.

Еволюція американської політики щодо Сирії у кінці ХХ – на початку ХХІ століття становить значний науковий інтерес у контексті трансформації міжнародних відносин після завершення «холодної війни», зміни стратегічних пріоритетів США на Близькому Сході та появи нових форм глобальних загроз. Вибір теми зумовлений необхідністю комплексного вивчення зовнішньополітичних рішень Сполучених Штатів щодо сирійського напряму, що охоплює періоди як мирного співіснування, так і різкої ескалації, включаючи війну в Сирії, протистояння з росією, боротьбу з міжнародним тероризмом і формування нової архітектури регіональної безпеки.

Актуальність дослідження посилюється тим, що політика США щодо Сирії відображає ширші тренди американської геостратегії: від стримування авторитарних режимів і підтримки демократичних рухів до прагматичного пошуку партнерств, спрямованих на протидію терористичним організаціям. Це дозволяє простежити трансформацію зовнішньополітичних доктрин США (від адміністрації Дж. Буша-старшого до адміністрації Дж. Байдена) та визначити ключові фактори їх зміни.

Особливу дослідницьку цінність має проведення компаративного аналізу сирійського та українського кейсів, адже обидві країни стали аренами геополітичного протистояння США та Росії, а обидва конфлікти – прикладами застосування ревізіоністських стратегій Кремля. Порівняння дає змогу виявити схожість інструментів американського впливу, відмінності в рівні політичної підтримки та стратегії реагування США на агресивні дії Росії в різних регіонах. Це дозволяє окреслити закономірності зовнішньої політики США і зробити висновки, важливі для розуміння сучасної міжнародної безпеки та перспектив розвитку українсько-американського партнерства.

2. Оцінка змісту дисертації, структури, завершеності в цілому і оформлення.

Відзначивши вагомість теми дослідження, висловимо наші міркування з приводу окремих структурних елементів дослідження та проаналізуємо змістову частину наукової роботи. Структура роботи є логічною і повністю відповідає меті та завданням дослідження. Розділи є достатньо збалансованими за розміром та змістовим наповненням.

Вступ містить усі необхідні елементи. Грунтовно висвітлено актуальність дослідження, сформульовано мету дослідження, яка полягає у комплексному історичному вивченні еволюції американської політики щодо Сирії наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття на основі аналізу джерельної бази та історіографії, з подальшим виявленням компаративних паралелей між сирійським і українським напрямами зовнішньої політики США в умовах трансформації міжнародних конфліктів. Чітко визначено об'єкт і предмет дослідження, хронологічні межі дослідження, новизну. Обґрунтовано методологічну основу дослідження, що включає сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, які забезпечують комплексний та об'єктивний аналіз американської політики щодо Сирії у порівнянні з українським кейсом. Використано діалектичний підхід, що дозволяє розглядати зовнішньополітичні процеси в їхній динаміці та взаємозв'язку внутрішніх і зовнішніх чинників. У вступі також розкрито практичне значення, зв'язок з науковими темами, окреслено структуру дослідження і його апробацію.

У першому розділі роботи, який присвячений теоретико-методологічним та історіографічним засадам дослідження, автор заклав міцний фундамент для подальшого аналізу. Ретельний огляд стану наукового висвітлення проблеми дозволив чітко окреслити дослідницьке поле та визначити власну позицію в контексті існуючих наукових дискусій.

Досліджуваний науковий доробок було поділено на чотири категорії. До першої категорії автор відніс літературу, присвячену зовнішній політиці США в цілому, її минулому, сьогоденню та майбутньому. До другої категорії дисертант включив роботи, в яких розглядається політика США в регіоні Близького Сходу та Північної Африки. Третя, більш численна група робіт охопила історію Сирії та сирійського конфлікту в цілому, а також різні його сторони та аспекти. Четверта категорія робіт безпосередньо присвячена різним аспектам участі США в сирійському конфлікті.

Джерелознавчий аспект роботи уможливив залучення широкого комплексу матеріалів – офіційних документів американської адміністрації, аналітичних доповідей провідних дослідницьких центрів, дипломатичної кореспонденції, заяв міжнародних організацій, матеріалів ЗМІ, а також сирійських та регіональних джерел. Такий підхід забезпечив багатоперспективний аналіз і дозволив відтворити більш повну картину формування політики США у цьому регіоні.

Детальне опрацювання джерельної бази свідчить про вміння автора працювати та критично оцінювати першоджерела.

Чітке визначення поняттєво-термінологічного апарату та методології дослідження демонструє наукову обґрунтованість підходів, використаних у роботі.

У другому розділі дослідник проаналізував формування та еволюцію політики США щодо Сирії у кінці ХХ на початку ХХІ ст. Позитивним видається те, що автор подає чітку етапність і логічність трансформації американської стратегії, що забезпечує структуроване аналітичне бачення та дозволяє відслідковувати причинно-наслідкові зміни. Заслуговує на увагу чітко окреслена роль санкцій як інструменту довгострокової стратегії. Автор показує, що

санкційна політика США перетворилася на структурований механізм стримування, а не ситуативний тиск.

Нам імпонує також те, що автор не лише описує проблеми, але й пропонує умови потенційного врегулювання, що надає роботі практичний вимір і прогностичний потенціал.

Третій розділ, присвячений компаративний історичний аналіз американської політики щодо Сирії та України. Автор у розділі демонструє не поверховий опис подій, а системний аналіз політики США в Сирії та Україні, що включає: стратегічні цілі, інструменти впливу, регіональні фактори, зміни підходів різних адміністрацій, що свідчить про високий рівень аналітичної зрілості. Автор переконливо показує паралелі між двома кейсами, схожість стратегій, диверсифікацію інструментів США в обох конфліктах, що дозволяє побачити ширшу логіку американської політики.

Загалом, автор продемонстрував високий рівень наукової культури, аналітичні здібності та вміння працювати з складними історичними проблемами. Текст не містить політичних оцінок чи емоційних суджень; він дотримується аналітичного тону, що відповідає академічним стандартам.

3. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану наукових досліджень Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка. При виконанні теми «Актуальні проблеми всесвітньої історії та міжнародних відносин у вимірах реалій минулого та сьогодення» (Реєстраційний номер 012311100324 (2023-2025 рр.), автором проаналізовано дипломатичні кроки, зроблені США у зв'язку з війною в Сирії.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, відзначаються високим ступенем обґрунтованості та логічної послідовності. Це забезпечено завдяки кільком ключовим аспектам. По-перше, це широка та репрезентативна джерельна база, що дозволило всебічно реконструювати історичну еволюцію американської політики щодо Сирії та

України, а також підтвердити авторські висновки емпіричними даними. Поруче, це валідність застосованих методів аналізу, які використовуються коректно та взаємодоповнюють один одного. По-третє, аргументованість встановлених закономірностей, які є припущеннями, а базуються на фактичному матеріалі та узгоджуються з усталеними теоретичними підходами у сфері міжнародних відносин. По-четверте, переконливість реконструкції історичного розвитку політики США. Авторська періодизація американського курсу щодо Сирії є логічно структурованою, відповідає ключовим етапам конфлікту, підтверджена динамікою конкретних політичних рішень США. Так само обґрунтована демонстрація еволюції підходів адміністрації Дж. Байдена, що засвідчує ретельність і достовірність аналітичних спостережень. По-п'яте, комплексність аналізу факторів впливу. Такий підхід підтверджує наукову глибину та достовірність обґрунтованих положень.

Загалом автором продемонстровано вміння критично оцінювати джерела та робити обґрунтовані узагальнення. Висновки, представлені в роботі, є логічними та послідовними, випливаючи з аналізу емпіричного матеріалу. Вони повною мірою відповідають поставленій меті й завданням дисертації.

5. Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що в роботі *вперше* здійснено порівняльний історичний аналіз американської політики щодо Сирії та України як взаємопов'язаних напрямів зовнішньої діяльності США кінця ХХ – початку ХХІ ст., що дало змогу виявити вплив історичного досвіду сирійського конфлікту на формування підходів Вашингтона до українського питання у контексті трансформації міжнародних конфліктів; здійснено комплексний історичний аналіз політики США щодо громадянської війни в Сирії, що дало змогу реконструювати етапи формування американських підходів до сирійського питання та систематизувати їхні стратегічні пріоритети й засоби впливу в регіоні. Отримані результати поглинюють наукове розуміння ролі США в історичній динаміці врегулювання затяжних конфліктів на Близькому Сході; *уточнено* історичний підхід до аналізу взаємозв'язку між локальними конфліктами та глобальними стратегічними пріоритетами провідних держав, що

дало можливість глибше розкрити механізми формування зовнішньополітичних рішень США та простежити історичну логіку їхньої поведінки в умовах міжнародних криз; систематизацію та класифікацію зовнішніх і внутрішніх історичних чинників, що впливали на формування американської політики щодо Сирії, зокрема геополітичних, енергетичних, безпекових та гуманітарних детермінант. Це дало змогу сформувати цілісне уявлення про багатовимірність історичних передумов і факторів, які визначали еволюцію зовнішньої політики США на початку ХХІ століття; *набули подальшого розвитку* малодослідженні аспекти сирійської політики США, зокрема історичні особливості дипломатичних зусиль у сфері мирного врегулювання, діяльність міжнародних форматів («Друзі Сирії», «мала група»), а також практики взаємодії американських урядових структур із сирійською опозицією та застосування санкційної політики. Їх комплексне історичне вивчення дало можливість детально відтворити зміст і динаміку американської стратегії щодо Сирії впродовж досліджуваного періоду; історичний аналіз сирійської політики адміністрації Дж. Байдена (2021–2022 pp.), що дало змогу визначити її відмінності від підходів попередніх адміністрацій та виявити нові тенденції в еволюції американської стратегії щодо сирійського питання. Результати дослідження формують наукове підґрунтя для розуміння розвитку політики США у ХХІ столітті та її впливу на зміни міжнародної безпекової архітектури.

Ці результати мають наукову цінність і заповнюють прогалини у сучасних дослідженнях зовнішньої політики США.

6. Практичне значення одержаних результатів.

Практичне значення полягає у можливості використання отриманих висновків і рекомендацій для вироблення ефективної зовнішньополітичної стратегії України, зокрема у сфері співпраці зі США та міжнародними організаціями. Матеріали дослідження можуть бути застосовані у викладацькій діяльності, підготовці аналітичних документів для державних інституцій та експертного середовища.

7. Дотримання академічної доброчесності.

Перевірка тексту дисертаційного дослідження, наукових публікацій за допомогою онлайн сервісу перевірки на плагіат StrikePlagiarism не виявила плагіату, порушення академічної доброчесності не встановлено. Посилання на оцінки, судження, підходи і висновки інших авторів зроблені відповідно до вимог.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом, дисертаційна робота є внеском у вивчення складного історичного етапу. Проте, існують аспекти, які потребують подальшого розвитку та наукової дискусії. Позитивно оцінюючи дисертацію Черкеса Ігоря Володимировича, вважаємо за необхідне висловити деякі рекомендації та побажання, як-от:

1. Огляд історіографії в дослідженні широкий, але структура літератури наразі тематична (4 групи) без явної порівняльної рамки між школами/регіональними оптиками (US–EU–MENA–Україна–Туреччина) (пп. 1.2). Водночас акцентовано увагу на політизованості дискурсу. Бракує табличної матриці розбіжностей (теорії, джерельні уподобання, оцінка законності/ефективності, ставлення до proxies), а також пояснення, яку «прогалину» конкретно закриває ваша дисертація у порівняльному сенсі.

2. На стор. 82-105 увага концентрується переважно на історичному трикутнику США–Росія–Іран, тоді як роль Туреччини, Саудівської Аравії, Ізраїлю, курдського чинника висвітлена побіжно. Це створює ризик спрощеного уявлення про регіональну складність сирійського конфлікту.

3. У тексті (стор. 105-116) зустрічаються припущення про політичні мотиви (наприклад, твердження про «політичні» санкції перед виборами 2020 або про «показові» кроки Трампа). Ці твердження читаються як нормативні інтерпретації і потребують або додаткових джерел/доказів, або як більш акуратного обрамлення (наприклад, «можлива» мотивація, «свідчення вказують»).

4. У розділі 3 значна увага приділена діям Вашингтона, однак майже не розкрито, яким чином позиції союзників – насамперед Великої Британії, Польщі, Канади та держав Балтії – вплинули на вироблення американських рішень у 2014–2022 рр. Зовнішньополітичний курс США у цей період не формувався

ізольовано, і без урахування союзницького чинника картина може виглядати надмірно унілатеральною.

Водночас, зазначимо, що наведені рекомендації та побажання, безумовно, не впливають на високу оцінку дисертаційного дослідження.

9. Загальні висновки щодо дисертаційної роботи.

Рецензована робота має завершений характер, є оригінальною науковою працею, що містить авторські наукові результати і висновки, які ґрунтуються на критичному аналізі зарубіжної і української історіографії проблеми еволюції американської політики щодо Сирії у кінці ХХ – на початку ХХІ століття: історичний контекст, джерелознавчий аналіз та компаративні паралелі з українським кейсом

Дисертаційне дослідження Ігоря Володимировича Черкеса відповідає галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 032 Історія та археологія, вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2012 р. № 40 зі змінами і доповненнями, внесеними наказом МОН України № 759 від 31 травня 2019 р. і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти», наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами), а її автор Черкес Ігор Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 032 Історія та археологія галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та методики
навчання історичних дисциплін

Сумського державного педагогічного
університету імені А. С. Макаренка

A handwritten signature in blue ink, which appears to be 'Вікторія Михленко'.

Вікторія МИХТУНЕНКО